

УПРАВЛІННЯ ШКОЛОЮ

№ 22–24 (106–108) СЕРПЕНЬ 2005 р. • ЗАСНОВАНИЙ У СЕРПНІ 2002 р. • ВИХОДИТЬ ТРИЧІ НА МІСЯЦЬ

Заснований Міністерством освіти і науки України, у видавничій групі «ОСНОВА» ХДУ ім. Г.С.Сквирини, КМПУ ім. Б.Д.Гриченка

У НОМЕРІ

Порадник методиста

Нова якість освіти — крок до розвитку відповідальних і свідомих громадян єдиної Європи	3
Напрями функціонування і розвитку дошкільної та початкової освіти	7
Сучасний погляд на формування мовленнєво-комунікативної компетентності дошкільників	8
Невичерпне джерело	10
Комунікативна діяльність як засіб морального виховання старших дошкільників	12
Розвиток пізнавальної активності дітей старшого дошкільного віку	17
Перший день у школі: початок проблем чи поява перспектив?	18
Мовчазне читання в початкових класах... ..	20
Вивчення математики в початковій школі ..	21
Розвиток діалогічного мовлення молодших школярів	21
Про особливості навчання математики в 5 класах середніх загальноосвітніх навчальних закладів у 2005/2006 навчальному році	23
Про викладання біології у 2005–2006 навчальному році	26

Методичні рекомендації для вчителів географії на 2005–2006 навчальний рік....	28
Про викладання хімії у 2005–2006 навчальному році	32
Викладання курсу «Природознавство» у 5-х класах середніх загальноосвітніх шкіл	34
Методичні й організаційні особливості програми Intel.....	35
Про викладання української мови та літератури у 2005–2006 навчальному році	37
Викладання історії України та всесвітньої історії у 2005–2006 навчальному році.....	47
Про викладання іноземних мов у 2005–2006 навчальному році.....	56
Формування комунікативної компетенції учнів 5 класів за допомогою навчально-методичного комплексу «Guten Tag! 5»	63
О преподавании русского языка и литературы в 2005–2006 учебном году....	66
Про викладання зарубіжної літератури у 2005–2006 навчальному році	69
Про викладання курсів «Основи філософії», «Етики» у загальноосвітніх навчальних закладах у 2005–2006 навчальному році... ..	72

Методичні рекомендації до курсу «Основи правознавства» у загальноосвітніх навчальних закладах у 2005–2006 навчальному році.....	74
Особливості організації навчально-виховного процесу з трудового навчання у 5 класі за програмами 12-річної школи ..	76
Методичні рекомендації щодо викладання ОБЖД у 2005–2006 навчальному році.....	79
Методичні рекомендації щодо викладання предмета «Захист Вітчизни» у 2005–2006 навчальному році.....	81
Навчально-виховний процес з фізичної культури у 2005–2006 навчальному році....	83
Особливості вивчення дисциплін художньо-естетичного циклу у 2005–2006 навчальному році.....	85
Організація навчально-виховного процесу з музики у 2005–2006 навчальному році	87
Організація роботи з обдарованими дітьми у 2005–2006 навчальному році	88
Стратегії розвитку психологічної служби освіти міста на період до 2008 року	98
Організація методичної роботи у позашкільних навчальних закладах у 2005–2006 навчальному році.....	102

СУЧАСНИЙ ПОГЛЯД НА ФОРМУВАННЯ МОВЛЕННЕВО-КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ДОШКІЛЬНИКІВ

Гончаренко А. М., доцент кафедри теорії та методики дошкільної освіти, кандидат педагогічних наук

Сутність мовленнєво-комунікативної компетентності по-різному визначається у науковому світі. Так, її зміст висвітлюється як уживані значення, знання, які виступають предметом міркування і розмов, регулюють діяльність мовленнєвого спілкування. Німецькі вчені К. Менг і Б. Крафт розглядають комунікативну компетентність як нормативне використання певної системи в інтерактивній діяльності мовленнєвого спілкування. А. М. Богуш під означеним поняттям розуміє комплексне застосування мовцем мовних і немовних засобів з метою спілкування в конкретних соціально-побутових ситуаціях, ініціативність спілкування. Узагальнюючи різні підходи, визначаємо комунікативну компетентність як обізнаність людини, певну систему знань, практичних мовленнєвих умінь і навичок, мовленнєвих здібностей людини. Це — використання мовленнєвих механізмів у практиці спілкування. Вони комбінують мовні одиниці до точки мети спілкування в різних комунікативних ситуаціях.

Комунікативна компетентність складається з декількох підсистем: фонетична, лексична, граматична та мовленнєва. Щодо змістового наповнення, то воно достатньою мірою висвітлене у всіх чинних програмах. Оцінюючи та забезпечуючи мовленнєвий розвиток дошкільника, державні програми виховання та навчання дітей акцентують увагу на таких показниках: вимова всіх звуків рідної мови відповідно до норм орфоєпії, достатнє лексичне багатство, граматична правильність та зв'язне мовлення. Педагогічна робота щодо названих напрямів не викликає занепокоєння, адже вихователь у щоденному плані достатньо приділяє уваги і чистоті звуковимови, і збагаченню словникового запасу, і зв'язному мовленню, що простежується в описуванні картин, переказуванні літературних творів, заучуванні віршів, складанні розповідей тощо. Саме мовлення нам здається граматично вибудованим, та незмінно по-

гіршується, коли постає комунікативно-мовленнєва проблема: пояснити; дати пораду; відмовити так, щоб більше не запросили; відмовити так, щоб запросили знову; загітувати однолітка до обраної гри і при цьому залишити за собою право першому виконувати головну роль; заперечити; втішити; аргументувати свою позицію, повернути увагу до своїх чеснот і набути прихильності однолітків тощо. То чому ж загальний розвиток мовлення дошкільнят формально відповідає змісту програми, а комунікативні прояви залишаються низькими? Відповідь проста: педагогічна практика підміняє проблему формування мовленнєвого спілкування проблемою формування мовленнєвих навичок. Це обмежує можливості гармонійного розвитку особистості через формування широкого кола комунікативних навичок — уміння аналізувати ситуацію спілкування, сприймати та відтворювати не тільки змістову, а й емоційну інформацію. Серед причин такого стану виділяються:

- Однобічний розвиток невербальних та мовних засобів, що відбиває постійну тривожність, якою позначено спілкування дорослих між собою та з дітьми. Це призводить до неправильного розуміння малятами намірів людей та ситуації спілкування в цілому.
- Збільшення обмежень у спілкуванні дитини з природою.
- Панування традиційної методики розвитку мовлення над методикою формування мовленнєвого спілкування та становленням мовленнєвої особистості.

Не можна навчитися розуміти іншу людину, не вступивши в особистісний контакт з нею. Дитина має природну спрямованість на комунікацію, прагне зрозуміти інших та бути зрозумілою їм. Розвиток комунікативної компетентності починається з уміння встановлювати контакт з партнером по спілкуванню, використовуючи правила етикету. У повсякденному

житті дитина бере до уваги приклади спілкування між дорослими та звертання дорослих до неї. Подібні зразки комунікативної поведінки повинні мати широку палітру емоційно-інтонаційного забарвлення. Мовна взаємодія пропонується дитині в ігрових ситуаціях з дидактичною іграшкою. Залежно від віку дітей пропонуємо деякі мовні штампи, які є обов'язковими у спілкуванні:

- Вітання: здрастуйте, добрий день, добридень, вітаю, рада бачити Вас, мое шанування, доброго здоров'я, привіт, здорові були.
- Прощання: до побачення, на все добре, бувайте, бувайте здорові, усього найкращого, усього доброго, ще побачимося, щасливо, ходіть здорові, ідіть здорові.
- Прохання: прошу, будь ласка, будьте ласкаві, коли ваша ласка, не відмовте.
- Подяка: дякую, вдячний Вам, спасибі, я ваш боржник, я вам віддячу, ви мені допомогли.
- Відмова: на превеликий жаль, шкода, прошу вибачити, вибачте, але..., даруйте, мені прикро, змушений відмовити.

При цьому слід показати та словесно описати варіанти паралельного адекватного використання невербального мовлення.

Характер спілкування з ровесниками значною мірою залежить від рівня прихильності до кожного партнера, від конкретної ситуації. Щоб уникнути браку обізнаності дітей щодо якостей однолітка, необхідно повніше розкрити чесноти кожного. Це принагідно можливо і в повсякденному житті, коли дорослий звертає увагу на гідний вчинок, поведінку, наміри, прагнення. Доречним видається проведення аналогій із сюжетами літературних творів. Важливою є адекватна оцінка вчинків ровесника та власних. Це досягається прогнозуванням, спрямуванням уваги на передбачуваний кінцевий результат. Щоб

ПОРАДНИК МЕТОДИСТА

сформувані адекватність власного морального висновку загальноприйнятими нормам і правилам комунікації, варто вдаватися до казок, виокремлюючи протилежні прояви:

- ввічливість — невихованість
- чемність — зухвалість
- люб'язність — грубість
- делікатність — нетактовність
- турбота — байдужість
- милосердя — жорстокість
- надійність — хиткість
- співчуття — злорадство
- повага — зневага
- скромність — чванливість
- правдивість — брехливість
- щедрість — жадібність
- привітність — спесивість.

Аналізуючи казкові сюжети, радимо звертати увагу на вербальні та невербальні способи комунікативної поведінки персонажів, її наслідки. Як результат, варто подати одне з узагальнюючих понять-характеристик. Спираючись на нього, дохідливо можна вивести протилежне поняття. Таким чином, дитина, яка обізнана з позитивним і негативним, буде поставлена в умови морального вибору, душевного пошуку гуманістичних орієнтирів для аналізу, характеристики сюжетних і життєвих колізій.

Дійовим методом щодо оволодіння комунікативно-мовленнєвими діями є гри-драматизації. Через роль дошкільник набуває навичок у вербальній та невербальній варіативності діалогів. Гра-драматизація є тим вигідним матеріалом, де сюжет хоч і добре знайомий, проте дослівне відтворення текстового матеріалу не є обов'язковим. При бажанні навіть можна додати щось від себе. Підготовка до цілісної гри-драматизації полягає в епізодичному програванні діалогів, що перетворюється в ігрове вправління у темпі, дикції, тонально-інтонаційному оформленні голосу персонажів. Наприклад, рекомендовані нами орієнтовні вправи-завдання до гри-драматизації української народної казки «Котик і Півник»:

— Який голос у Лисиці під вікном у Півника і у себе вдома?

— Яка інтонація голосу у Півника на початку казки і в кінці?

— Який темп мовлення Півника, коли його Лисиця несе до лісу?

— Яка сила голосу Півника, коли він гукає Котика?

— Як співав Котик, щоб його почула родина лисиці?

Подібні вправи доречно супроводжувати жестами, мімікою. Вони можуть й ускладнюватися: для відгадування показати фрагмент казки, застосовуючи лише вербальні засоби; жестами описати ситуацію, предмет; запропонувати дітям за ходом впізнати персонажа казки; показати, як злякався Півник, як стривожився Котик, як зраділа Лисичка.

Для оволодіння способами комунікативної поведінки у реальному житті не зайвим буде використати вправи на:

- уміння викликати прихильне ставлення (за допомогою усмішки, приязно подивитися в очі, повернутися обличчям до партнера, проявити готовність його слухати, допомогти, навіть коли словесно прохання не прозвучало, наблизитися до нього, проявити цікавість до його занять, відшукувати його поглядом серед гурту, поділитися іграшкою, солодощами, пропонувати цікаву для ровесника проблему, тему бесіди;
- уміння аналізувати інформаційний зміст ситуації: помічати, оцінювати, виражати експресивні прояви (сісти ближче; доторкнутися до однолітка; наблизитися, щоб краще роздивитися іграшку, дію; погладити привабливу деталь в одязі; запропонувати свою руку в грі, хороводі, на прогулянці; підійти до ровесника при вільному виборі місця для ігрової, трудової діяльності; в ході гри при можливості пропонувати йому роль ведучого, віддаючи свій фант, поступаючись місцем; вказувати рукою, поглядом на вільне місце; жестом запросити сісти поруч, потіснитися заради вивільнення місця для однолітка;
- зчитування ставлення однолітка за невербальними проявами і відповідно на них реагувати (відповідати на усмішку усмішкою, приязним поглядом; бути готовим заговорити або відповісти; самостійно шукати або запитати однолітка про

цікаву для нього тему, проблему; на прояв допомогти, пригостити, не забути подякувати; запросити до спільної діяльності, попередньо запитавши про його стан, наміри, бажання);

- уміння аналізувати і відтворювати мімічні прояви (задумувати емоційний стан і спостерігати за рухом брів, очей, губ, загальним виразом обличчя). Стани, які можливо демонструвати та ідентифікувати: плач, сміх, радість, сум, страх, біль, здивування, роздратування, очікування, огида, приємність, захват. Емоційні стани пропонуються дітям вибірково в залежності від здатності їх зрозуміти, від віку, статі. Подібні вправи особливо необхідні для хлопчиків, які менш уважні до мімічних проявів партнера;
- уміння аналізувати, коректно проявляти свої бажання, прагнення (не соромитися принагідно співати, танцювати, декламувати, грати на музичних інструментах, запрошувати до посильної участі у таких діях інших, схвалювати їх за прийняття запрошення та активність; при бажанні познайомитися з однолітками звертатися до дорослого як до посередника або висловити йому своє бажання чи попросити дозволу ровесника розглянути цікаві, яскраві деталі його одягу, іграшки, при потребі — уточнити словесно, сказати про себе те, що могло б зацікавити однолітка і було б корисною інформацією для змістового наповнення ситуації спілкування).

Таким чином, способи пізнання іншої людини, встановлення взаєморозуміння з нею є загальнолюдськими цінностями, до яких маємо долучити найменших.

Рекомендована література

1. *Богущ А. М.* Культура речевого общения детей дошкольного возраста: Методическое пособие для воспитателей дошкольных образовательных учреждений с русским языком обучения. — О.: ЮНЦ АПН Украины, 2003.
2. *Гавриш Н.* Развитие мовленнєвої творчості в дошкільному віці. — Донецьк: Лебідь, 2001.
3. *Луценко Т. О.* Готуємося до мовленнєвого спілкування з дошкільниками: Навчальний посібник. — К.: НПУ ім. М. Драгоманова, 2001. — 95 с.
4. *Піроженко Т. О.* Мовленнєве зростання дошкільника. — К.: Грайлик, 1999.